
Idea univerzity

Martin Timothy Timko

Filozofia

11.2. – 25.2. 2018

Dnes sa často stretávame s tým, že hodnoty univerzity sú degradované, bagatelizované. Žijeme v informačnej dobe, v dobe o ktorej ľudia skôr narodení len snívali. Technologický postup sa dostal do takej úrovne, že dnes už len ťažko nájdeme niekoho bez mobilu ako surfuje na internete. Prístup k informáciám sa odklonil od klasickej studnice poznania vo forme kníh, čím sa transformoval do prívetivejšej formy a sprístupnil tak povedomie širšieho okruhu ľudí. A práve otázka škôl, univerzít ako inštitúcií, kde na nejakom jednom sústreďenom mieste prebieha nejaká koncentrická výuka je vo vzťahu k ľahkej dostupnosti informácií zpochybňovaná.

Často sa dnes absolventi všetkých stredných škôl pýtajú na význam vysokoškolského štúdia. Vysoké školstvo ako také nezabezpečí po jeho absolvovaní trvalé a isté zázemie. Vystupujú do popredia rôzne "sekundárne prvky" vo forme medziľudských vzťahov, ktoré človek nedokáže priamo ovplyvniť, ale ktoré sa priamo primárne zúčastňujú na celkovom úspechu. A to platí úplne v každej oblasti. Absolvent strednej školy si povie: "Načo mi bude vysoká škola, keď to, čo chcem robiť, môžem robiť aj teraz a bez vysokej školy. Príde mi to ako strata času. Za ten čas štúdia by som už mohol mať našetrené množstvo peňazí a získal aj prax."

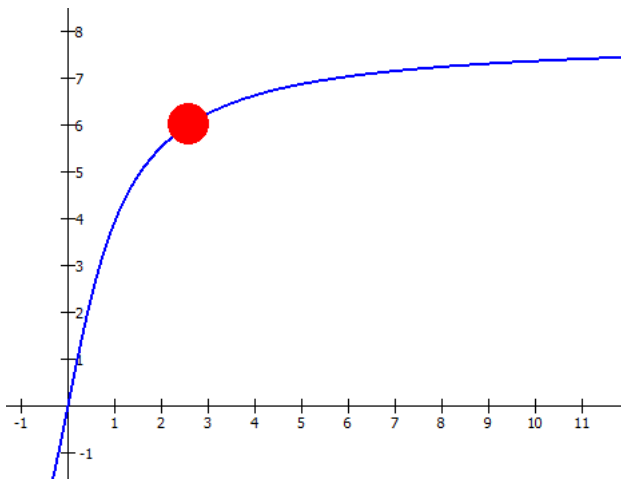
Ako bolo spomenuté v úvode k filozofii ako takej, tak filozofia je ako taká, okrem iného, určitý **proces**, vývoj, smerovanie k niečomu, alebo aj k niečomu neurčitému. A veľmi podobné to je aj v prípade univerzity. Ono, vlastne každé akékoľvek štúdium, myslené všeobecne,

to znamená systematickejšie osvojovanie si nejakých vedomostí, nie nutne spadajúce pod nejakú inštitúciu, je prácou na sebe samom. Do veľkej miery sa jedná o **duchovnú záležitosť**. Karl Jaspers sa vo svojom príspevku *O výuke* vyjadril k vysokoškolskému štúdiu nasledovne:

"Je pravda, že sa vysokoškolské štúdium nemôže točiť len okolo hŕstky najlepších. Peter P. Rohde tvrdil, že zo sto poslucháčov nerozumie docentovi deväťdesiat deväť a ten stý ho nepotrebuje. Keby to bola pravda, bolo by to bezútešné. Nám ale ide o menšinu, ktorá štúdium potrebuje, nie o priemer. Výuka sa neobracia k najzdatnejším ani k priemeru, ale k tým, ktorí sú schopní vzoprieť sa k ideí a sú schopní vlastnej iniciatívy, avšak bez výuky sa nezaobídu." — Karl Jaspers

Určitým spôsobom je to záležitosť elementárnej viery, vôle k niečomu nadobudnúť, osvojiť si, v určitom zmysle sa zmeniť. Ako už možno poznáte z iných článkov, nasledujúci graf zobrazuje uvedenú skutočnosť.

Do úrovne červeného bodu naberať nejakým spôsobom vedomosti, osvojujeme si znalosti a práve v tom červenom bude sa dostaneme na akúsi **nezvratnú úroveň**. Konečný proces výuky je do veľkej miery už nezvratným procesom. A tak je to vlastne so všetkým, čomu venujeme nejaké dostatočne dlhé úsilie. Jedná sa v podstate o **duchovný pohyb** a každý, kto vykonáva nejaké duchovné povolanie, teda sa podrobuje duchovnému pohybu, podriaďuje tento pohyb svojmu mysleniu, myslí vedecky. Avšak vedcom ako takým sa stáva jedine ten, kto v tomto duchovnom po-

Obrázok 1: Graf prvého signálu

hybe vytrvá nejaký dlhší čas, ale čo je najdôležitejšie, jeho úsilie smeruje **od ideí k celku**. A to je podstate vedeckého výskumu.

Samozrejme, niekto si povie, že nepotrebuje získať filozofické alebo vedecké myslenie, pretože je to "beh na dlhú trať". Avšak to si nemôže napr. povedať niekto, kto verí v Boha a chce sa dostať na nejakú "vyššiu úroveň bytia". Pre veriaceho je jasné, že potrebuje cieľ, ktorý ho presahuje a teda, že sa jedná o veľmi dlhú cestu. Nejde teraz o samotnú vieru v niečo nadprirodzené ako skôr o princíp. Tak ako niekto pristupuje k univerzitnému štúdiu, bude pristupovať aj k inej duševnej činnosti, resp. je tam veľká pravdepodobnosť. Aby sa človek dostal na nejakú vyššiu úroveň, jednoducho potrebuje, aby ho niečo presahovalo. A práve táto duchovná záležitosť, schopnosť **približovať sa k celku** je okrem iného odkazom univerzity. [John Henry Newman](#) to vyjadril nasledovne:

"Vzdelanie označuje niečo vyššie. Vzdelanie nutne pôsobí na ducha a utvára charakter. Je čímisi individuálnym a trvalým a často sa o ňom hovorí v súvislosti s náboženstvom a ctnosťou. Keď o predávaní poznania hovoríme ako o vzdelávaní, popravde tým mienime, že poznanie je stavom ducha. A pretože o kultivovanosť ducha určite stojí o to usilovať kvôli nemu samotnému, opäť tak dospievame k rovnakému záveru, ktorý označoval už význam slov "slobodný" a "filozofia", že existuje poznanie, ktoré je žiadúce aj keby nič ďalšieho neprinášalo, pretože je klenotom a postačujúcou odmenou za roky práce."
— John Henry Newman

Ono, vyzerá to, že duchovná záležitosť, získavanie určitého charakteru s presahom na akési približovanie sa k celku musí nutne smerovať k niečomu konkrét-

nemu. Avšak skôr sa jedná o určitý **stav**, rozpoloženie ducha, ktorý získal nejaké návyky. Možno to prirovnať k videniu sveta, ktoré je apriori dané pre každého človeka. [John Henry Newman](#) to označuje **intelektuálnou kultivovanosťou**:

"Som ďaleko od toho, aby som popieral, že cieľom vzdelania je úžitok v širokom zmysle. Popieram tiež, že aby sme mali právo nazvať intelektuálnu kultivovanosť užitočnou musíme nájsť niečo vonkajšie - nejaké umenie, povolanie, obchod alebo dielo - čomu by napomáhala vzniknúť alebo na čo by pripravovala a čo by bolo jej skutočným a konečným účelom. A toto kultiváciou ducha nenazývam. Rovnako ako je možné rozvíjať nejaký telesný orgán alebo pamäť, tak o kultivácii ducha nie je možné hovoriť ani v tomto prípade. Naopak, vykonávanie telesného cvičenia, opatrovať telo a starať sa o neho s ohľadom na celkové zdravie, tak je možné aj ducha cvičiť v jeho celku a za účelom dosiahnutia jeho dokonalého stavu. A to jeho kultiváciou je." — John Henry Newman

Odvrátenou stranou takejto kultivácie smerujúcej k celku je možno malý rozpor v tom, že dotyčnej osobe neodkrýva cestu priamo. Potom je už na samotnom jednotlivcovi vyskúšať rôzne cesty a cestičky. Kto má záujem o kultiváciu v tomto smere, bude sa zaoberať poznaním a zmyslom, môže prísť na to ako svojej práci vymedziť nejaký cieľ. Často sa pýtame, čo sa vlastne od univerzity ako inštitúcie očakáva. Univerzita v najširšom zmysle by mala naplňať tri ciele: ([John Henry Newman](#))

- Výuku pre jednotlivé povolania
- Vzdelanie (výchovu)
- Výskum

Univerzita je **odbornou školou**, svetom vzdelania a výskumným ústavom. A to je vlastne problém, ktorý bude súčasťou druhej časti tohto písania o univerzite. Problém v tom duchu a zmysle, že tieto tri ciele sú považované za alternatívy a že univerzita nemôže zastávať všetky tri ciele, a preto je nutné určiť len jeden z nich. Miestami sa požaduje zrušenie univerzity a zriadenie **špeciálnych inštitúcií**, ktoré by slúžili výhradne len pre jeden z daných cieľov. Avšak univerzita požaduje všetky tri ciele súčasne, pretože bez toho by bola poškodená akási duchovná podstata univerzity.

V zásade by bolo možné povedať, že každá vôľa k vzdelávaniu je kultiváciou ducha, smerovanie od

určitých jednotlivostí k celku. Teda, v tomto kontexte je možné akýkoľvek výcvik ducha považovať za nejaký proces aj v duchu uvedenej koncepcie filozofie.

Miestami sa presah alebo proces podobá náboženskej viere, vo viere akéhosi Boha, alebo vyznávania nejakých striktných kresťanských zvykov. Nemusí sa jednať o žiadneho explicitného Boha ako nejaký presah vo forme niečoho nedosiahnuteľného alebo formy dokonalosti. Jedná sa len o vôľu k vzdelávaniu a s ňou súvisiaca kultivácia ducha v najširšom psychologickom význame. Problém je ten, že poniektorí jednotlivci sa k takému cieľu spočiatku odhodlajú, ale po čase od toho upustia. A to sú práve tí, ktorí dehonestujú akékoľvek vzdelanie len preto, že oni sami neprejavili dostatočnú úroveň morálno-vôľových vlastností k tomu, aby dané štúdium dokončili. Nebolo by na tom nič nezvyčajné. Nie len vykonanie vraždy je trestným činom, ale aj organizovaná príprava na tento skutok je trestným činom. Takže, ak niekto zamýšľa nad štúdiom a nevykoná to, tak sa dopustil kvázi trestného činu. Rôzne formy ospravedlnenia a obhajoby sú už potom ťažko uveriteľné a pôsobia skôr ako výhovorky. Ale tento jav "nedostatočnosti a prekryvania" sa prejavuje aj v iných oblastiach života, ktorý už miestami hraničí mierne až s nejakou sociálnou patológiou, avšak čo je horšie, skrytou a ťažko dokazovateľnou. Ale to by už bolo predmetom iných článkov.

Iná situácia je v oblasti vzdelávania tretieho stupňa, teda vedeckého vzdelávania, ktoré je koncipované ako vedecký výskum. Vo väčšine prípadov sa k takému štúdiu uchylujú absolventi vysokých škôl, ktorí sa nejakým spôsobom na svojom profesnom napredovaní dostali do slepej uličky. Ne zvolili si to vedomo a svojvoľne, ale z rýdzej núdze a nedostatku pracovných príležitostí. Navyše forma akou je poskytované vzdelávanie tretieho stupňa nie je bezplatná (obojsťranne), takže sa to považuje za určitú pracovnú skúsenosť. K danému vzdelávaniu sa pristupuje ako k pracovnej príležitosti, ktoré už nie je možné klasifikovať ako štandardné vzdelanie. V duchu ideí univerzity tento typ vzdelávania nebude predmetom tohto pojednania, pretože sa klasifikuje do kategórie špeciálnych inštitúcií v rámci vedeckých ústavov.

Vzdelanie ako také je v dnešnej dobe **neznovupoužiteľné**. Nejaký vyštudovaný odbor nie je možné aplikovať na iný odbor. Mohlo by sa zdať, že ak sú jednotlivé odbory z rovnakej oblasti,

napr. technickej, tak sú vzájomné použiteľné. Avšak v dnešnej dobe to už nie je pravidlom. Na každý odbor existuje už hotový človek, takže nie sú potrebné nejaké alternatívne riešenia. Vždy sa nájde presne taký človek, ktorého potrebujeme. Ako už spomínal [Konrad Paul Liessmann](#), svet sa postupne industrializoval, príchodom novších technológií sa priemyselná výroba zautomatizovala, nastával prechod od výroby jednotlivých výrobkov k sériovej výrobe výrobkov, čím sa zavádzala masívna sériová výroba. Práve týmto spôsobom sa postupne degradovala hodnota jednotlivého výrobku, teda kvantita nahradzovala kvalitu. A tento trend sa začal postupne prejavovať aj v spoločnosti ľudí. Znižili sa výberové kritériá na prakticky všetkých typoch škôl za účelom maximalizácie finančného zisku. Takže nie len, že samotné vzdelanie už nie je znovupoužiteľné, ale degraduje sa aj úroveň vzdelania ako takého. Teda na jednej strane je v dnešnej dobe univerzita **odbornou** vysokou školou, ale na strane druhej hlavnú podstatu univerzálnosti už **neposkytuje** a teda je to do veľkej miery už len nejakou archaickou záležitosťou. A práve v tomto je určitý problém. Ako píše [Stefan Collini](#):

"Ideológia "zákazník má vždy pravdu" v oblasti univerzít neplatí a nádych elitizmu, ktorý univerzity sprevádza, pôsobí na zbytok spoločnosti ako červené súkno na býka. A preto je akákoľvek snaha univerzít explicitne obhájiť svoj priestor slobodného výskumu tak obtiažnou úlohou." — Stefan Collini

Pracovný trh ako taký neurčuje priamo predmet činnosti a výskumu univerzity a už vôbec nemá nejaké zvláštne právomoci ovplyvniť vývoj univerzít ako takých. To znamená, že univerzita má jedinečné postavenie. Ani študent univerzity nie je a nemôže byť klientom, ktorý určuje odborné smerovanie univerzity. Ak by študent mal takéto právomoci, nemusel by študovať. Napokon samotná idea univerzity od svojho počiatku a založenia prvej univerzity bola vždy rovnaká a jednalo sa o **slobodu výskumu**. Na druhej strane tieto univerzity často bojovali s inými štátnymi a politickými inštitúciami o zabezpečenie tejto slobody. Univerzita je centrom spoločenského života, vychováva budúcich aktívnych občanov a komunikuje so spoločnosťou.

Ako už bolo spomenuté, každá **sústavná poznávacía činnosť** nás posúva na nejakú kvázi vyššiu úroveň. S nadobudnutými vedomosťami sa postupne rozširuje

aj naša **mapa myslenia**, priestor v ktorom uvažujeme. Ak si odmyslíme univerzitu ako inštitúciu, ktorá zhromažďuje ľudí na určitom mieste za výchovným účelom, tak nám defacto ostanú len knihy ako zdroj informácií. Na čítanie kníh univerzita nie je potrebná. Takže jej úlohou je v skutočnosti podávať informácie v rozumnej ucelenej forme väčšiemu množstvu ľudí. Na pripomenutie z prvej časti písania tohto dielu by univerzita v najširšom zmysle mala naplniť tri ciele: ([Karl Jaspers](#))

- Výuku pre jednotlivé povolania
- Vzdelanie (výchovu)
- Výskum

V tomto by nebol v zásade žiadny problém. Jedná sa o to, že všetky školy, tzn. stredné, vysoké, aj univerzity rôzneho druhu a žánru sa v priebehu dejín museli adaptovať na nové podmienky. A za najzásadnejší prelom v celých dejinách ľudstva bola priemyselná revolúcia, ktorá technickým spôsobom zasiahla zásadne do pokroku ľudstva. To znamená, že charakter a predmet výuky na univerzitách v stredoveku bol iný než v dnešných typoch univerzity. Napr. v stredoveku bol učený a vzdelaný človek ten, kto absolvoval nejakú v dnešnom kontexte teologickú výuku. Teda do veľkej miery sa jednalo o stredovekého človeka, tzv. intelektuála, ktorý bol veľmi dobre vzdelaný v humanitných vedách. Dovtedy v zásade o nejakú priemyselnú vedu v najširšom kontexte nebolo možné uvažovať.

Univerzita ako taká by nemala byť doplnkom k strednému školstvu. Stredné odborné školy v menšom vydaní doslova kopírujú vysokoškolské učebné plány v určitom odbornom odvetví. Týmto spôsobom sa vlastne takéto odborné univerzity stávajú pre tieto odborné stredné školy len úplným doplnkom. Gymnázia ako všeobecno-vzdelávacie školy sú v lepšej pozícii, avšak aj tieto školy už prešli svojím vývojom a dostali sa do akejsi "prírodovedeckej formy" nad pôvodnú "humanitnou formou". To znamená, že dnešné gymnázia obsahujú predmety situované do všetkých učebných smerov a to tak prírodovedných ako aj humanitných vied. V minulých dobách boli univerzity odrazom bližšie k humanitným vedám a to isté platilo aj pre gymnázia, ktoré vykazovali väčší podiel humanitne zameraných predmetov. Dnes je trend na gymnáziách výrazne opačný. V každom prípade sa gymnázium približuje viac k tzv. **akademickému vzdelaniu** než akékoľvek iné stredné odborné školy. O rôznorodosti výuky sa zmienil [Wil-](#)

[helm von Humboldt](#) nasledovne:

"Škola má dbať na harmonické vzdelanie všetkých schopností svojich žiakov. Ich silu je potrebné rozvíjať v pokiaľ možno v malom počte predmetov, čo najviac možnými smermi a všetky znalosti je potrebné vštípiť tak, aby porozumenie, poznanie a duchovnú tvorbu nepodnecovali vonkajšie okolnosti, ale aby získali na príťažlivosti vlastnou myšlienkovou presnosťou, súladom a krásou." — Stefan Collini

Náprotivok klasického gymnázia v nejakej univerzitnej podobe už v dnešnej technicko-priemyselnej alebo tiež pragmatickej dobe stráca zmysel z hľadiska trhu a uplatnenia. Na druhej strane dnešná klasická podoba gymnázií je najlepšie uplatniteľná len pre lekárske odbory, ktoré sú schopné plne využiť každý smer výuky, ktoré gymnázia ponúkajú a čiastočne tiež pre prírodovedecké odbory. V absolútne všetkých ostatných smeroch z praktického hľadiska už zlyhávajú. V každom prípade gymnázium ako také svojou všesmerovou koncepciou ponúka solídny základ pre štúdium v ostatných odboroch.

Ak vnímame vzdelanie len ako formu poskytovania informácií, tak s ohľadom na dnešnú informačnú dobu je vlastne všetko, čo je na internete rovnocenné akékoľvek inej informácii. Takže človek nadobudne pocit, že informácia je dôležitejšia než samotná akási múdrosť, poznanie. Univerzita ako miesto sústredeného poznávania poskytne po absolvovaní:

- Lepšie získavanie a selektovanie informácií
- Zvýšenú kapacitu pamäte
- Rýchlejší vhľad do problematiky
- Lepšiu pamäť
- Odolnosť voči stresu
- Kritické manipulovanie s informáciami

Toto sú len niektoré prednosti každej univerzity, ktoré by absolvent okrem iných vlastností mal získať. Tieto vlastnosti nie je možné získať len sporadickým hromadením informácií bez ďalších súvislostí. Samozrejme existuje aj forma samovzdelávania, ale práve k tomuto účelu slúži univerzitný typ výchovy.

Čo sa týka výchovy žiakov, študentov na školách, jedná sa podľa [Karl Jaspers](#) o tri formy:

- Scholastická výchova - učiteľ len reprodukuje, sám nie je činným výskumníkom. Učivo je systém. Učiteľ pôsobí neosobne, je len zástupcom a každý ho môže nahradiť. Učivo je vo forme formulácií.

V stredoveku sa diktovalo a komentovalo. Dnes je diktovanie nahradené štúdiom kníh. Človek sa podriaďuje celku, ktorý mu je oporou. Snaha o výuku nemenných poznatkov, osvojenie si jasných poznatkov ("čierne na bielom").

- Výchova učňa - v popredí je osobnosť, ktorá je vnímaná ako jedinečná. Obdiv a láska, ktorá im je preukazovaná, nesú rysy uctievania. Odstup učňa od majstra je na kvalitatívnej úrovni, nie generáčnej. Autorita osobnosti pôsobí zázračnou silou. Potreba podriadenosti, vzdať sa zodpovednosti, smerovanie k prísnej výchove.
- Sokratovská výchova - učiteľ a žiak stoja na rovnakej úrovni. Obidvaja sú, čo do ideí slobodní. Neexistuje žiadne dopredu dané učenie, panuje neobmedzené pýtanie a neznalosť tvárou tvár absolútnu. Výchova je "maeutická", čo znamená, že je navodený pôrod žiakových vlastných síl. Prebúdzané sú schopnosti, ktoré sú v samotnom žiakovi prítomné bez toho, aby mu bolo vonkajším násilím čokoľvek vnucované. Jedná sa o osobnostné "Ja", ktoré sa nachádza v nekonečnom procese realizácie. Učiteľ vystupuje zväčša neprístupne a schováva sa za paradoxy. Vzťah žiaka a učiteľa spočíva na milujúcom zápolení, nie na podriadanom lipnutí.

Ako je možné predpokladať, prvý typ prináleží do základných a stredných škôl, druhý typ do niektorých stredných škôl a stredných odborných škôl a tretí typ sa prejavuje v univerzitnom prostredí. Bližšie sa k tomu vyjadril [Karl Jaspers](#) nasledovne:

"V každom z týchto výchovných typov je preukazovaná úcta. Najväčšou mierou je preukazovaná v scholastickej výchove. Pri výchove učňa sa prejavuje osobnosť majstra a v sokratovskej výchove sa jedná o ideu nekonečného ducha, v ktorom preberáme - tvárou v tvár transcenciu - za našu existenciu plnú zodpovednosť. Bez úcty nie je možná žiadna výchova, bez nej by v najlepšom prípade ostalo snaživé učenie. Úcta je substanciou každej výchovy. Človek nemôže existovať bez pátosu absolútna. Všetko by potom strácalo zmysel." — [Karl Jaspers](#)

Určitý problém je v tom, že ak sme na začiatku vznešene definovali univerzitu ako kvázi "duchovnú záležitosť", tak práve zisťujeme, že nie každá moderná univerzita spĺňa takúto "duchovnú záležitosť". Tak teda rýdzou logickou úvahou môžeme dôjsť k tomu, že ak dnešné univerzity už veľmi nespĺňajú "duchovnú

záležitosť", tak defacto poskytujú len odborné poznanie. Takže strácajú svoj kredit ako taký a je možné ich nahradiť len v rámci nejakých dlhodobějších výukových kurzov, pretože aj napriek snahe sa stávajú len doplnkom k stredným odborným školám a v rámci humanitných univerzít v neprospech prevažne prírodovedcky zameraných gymnázií. Na tomto mieste o tom pojednáva [Wilhelm von Humboldt](#) nasledovne:

"Univerzita je vždy úzko spätá s praktickým životom a s potrebami štátu. Takým praktickým záujmom štátu je vedenie mládeže. Akadémia sa oproti tomu venuje čistej vede. Univerzitní učitelia sú spojení len obecné a toto spojenie sa zakladá na vonkajších a vnútorných disciplinárnych pravidlách. Ale čo sa týka ich vlastného oboru, zdieľajú svoje poznatky so svojimi kolegami len vtedy, ak to je v ich vlastnom záujme. Inak si ide každý svojou vlastnou cestou."
— [Wilhelm von Humboldt](#)

Dnes je situácia taká, že teda existujú výskumné strediská, ktoré nejakým spôsobom spolupracujú s univerzitami a následne existujú aj samostatné univerzity ako aj akadémie, vysoké školy rôzneho druhu a žánru. Ale prakticky neexistujú (aspoň v našich podmienkach) určité inštitúcie, ktoré by koncentrovali hlavné poznanie zo všetkých ostatných vysokých škôl rôzneho druhu do nejakej **jednej ucelenej formy výuky**, resp. ak nejaké existujú, tak nie sú relevantnou alternatívou.

Takže v prvej časti tohto dielu sme povýšili univerzitu na nejakú vyššiu "duchovnú úroveň", čo z hľadiska koncepcie nadobudnutých znalostí rôzneho druhu v zásade platí, avšak v tejto druhej časti z celkového hľadiska klasická technická alebo prírodovedná univerzita už v konečnom dôsledku nespĺňa "duchovnosť" v rámci univerzity ako inštitúcie a jej poslania, ale spĺňa ju čiastočne v rámci procesu sústavného nadobnutia poznatkov. V niektorej ďalšej časti článku bude konkrétne popísaný vzťah k odbornej skladbe predmetov a špeciálne k odboru informačných technológií.